

...מן המשנה,

זו לוד שהיא משנה לירושלים.

(פסיקתא רבתי פ"ח

וילקוט צפניה סי' תקסז)

קונטרס

משנה לירושלים

לברר הלכה למועשה

על פי גדולי הפוסקים

דהעיר לוד הידועה כיום

היא לוד שמקובל במסורת בידינו

שהיא מוקפת חומה מימות יהושע

ודינה כירושלים לקריאת המגילה ביום ט"ו בלבד

הערה נחוצה!

כל הדברים האמורים בקונטרס זה מתייחסים לעיר לוד עצמה, אמנם בשכונת אחיסמך, נכון לשנה זו (תש"פ), אין רצף בתים בינה לעיר, ואינה סמוכה ונראית ללוד המקודשת. אמנם יש צדדים לצרפה לעיר או להחשיבה עכ"פ כסמוכה ונראית (כגון חיבור ע"י עירוב או ע"י קשת, וסמוך ונראה לעיר החדשה, שבהרבה משכונות ירושלים יש המסתמכים על צדדים אלו לקרוא בט"ו בברכה), ואלו שאינם סומכים להקל ע"פ סברות אלו, נכון שעכ"פ ינהגו פורים בי"ד ובט"ו כדין ערים המסופקות.

מהדורא קמא מתוקנת

ט' אדר תש"פ

התודה והברכה לת"ח שהחכימוני רבות בענינים אלו
הן בחלק ההלכתי הן בחלק המציאותי

משנה לירושלים

בגמ' מגילה (דף ד רע"א) איתא, "ואמר רבי יהושע בן לוי, לוד ואונו וגיא החרשים, מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו". ופירש רש"י, "מערי בנימין היו.. וגמרא גמיר לה רבי יהושע בן לוי מרביה דמוקפות חומה מימות יהושע בן נון הן, ובמתניתין דערכין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד¹ ואונו אצל ערי חומה, שאינן נוהגות אלא מימות יהושע בן נון, ולפי שחומותיהן נראות חדשות, כדאמרינן לקמן שנפלו והחזיקן [אסא], הוזקק ר' יהושע בן לוי להעיד שבכלל מוקפות חומה הן, לקרות מגילה בחמשה עשר".

מימרא זו דרבי יהושע בן לוי מובאת גם בירושלמי (פ"א ה"א), "ר' אחא ר' יודה בן לוי ר' יהושע בן לוי בשם רבי, לוד וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון".

יש לציין כי רבי יהושע בן לוי עצמו היה יושב בלוד, כדאיתא בירושלמי (תרומות פ"ח) "ערק ואזיל ליה ללוד גבי רבי יהושע בן לוי", וכ"ה בבראשית רבה (ויגש פרשה צד). וכן מצינו בפסיקתא (הפסרת עניה סוערה), "אמר לו לך והראה לרבי יהושע בן לוי אלו אבני כדכד, והוא יושב במדינה הגדולה בלוד".

גם ר' אחא שהביא את המימרא בירושלמי, אם הוא אותו רבי אחא הנזכר בירושלמי בסנהדרין (פ"א ה"ב), הרי שאף הוא היה יושב בלוד, דאיתא התם, "רבי ירמיה בעא קומי ר' זעירא ולוד לאו מיהודא היא, א"ל אין, ומפני מה אין מעברין בה, א"ל שהן גסי רוח ומעוטי תורה. הפיך אפוי וחמא רבי אחא ורבי יודה בן פזי, אמר ליה איטה עבדתני מבזה רבנן". והיינו משום שהם היו מלוד כמש"כ המפרשים שם.

והנה גם בזמנינו קיימת עיר בשם לוד, ויש להסתפק אם היא אותה העיר שהיתה בזמן התנאים והאמוראים הללו, או שהעיר לוד שהיתה בזמנם נחרבה והעיר לוד של היום נבנתה שלא על מקום לוד הישנה, ודינה כערי הפרזות לקרוא מגילה ב"ד.

¹ כן גרס רש"י במתני' דערכין, ולפנינו שם לא נזכר לוד.

הרמב"ם והכפתור ופרח נקטו בפשיטות כי לוד עומדת על מקומה הראשון

והנה הדבר מוכרע, מרבותינו הראשונים הרמב"ם והכפתור ופרח, כי לוד שבימינו עומדת על מקומה הראשון.

דהנה דעת הרמב"ם דדין יו"ט שני של גליות אינו תלוי בארץ ישראל וחוצה לארץ, (וכדעת הריטב"א והמנהג היום), אלא תלוי אם השלוחים היו מגיעים לאותה מקום בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראיה. (ולדבריו בכל עיר חדשה אף בא"י יש לנהוג בה ב' ימים טובים). ושם (פ"ה מקדוש החודש הי"א) כתב:

"...וכל מקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה ימים בשוה או פחות שאפשר שהיו שלוחין מגיעין אליו, רואים אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראייה בכבוש שני, כגון אושא וספרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריה וכיוצא בהן, עושין יום אחד בלבד..."

הרי שהרמב"ם נוקט בפשיטות שהערים הללו שהיו בזמנו², שהן מוחזקות שעומדות באותו מקום שהיו בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראייה, וע"פ זה הכריע שנוהגות רק יו"ט אחד, בשונה ממקום שלא היו בו ישראל בזמן הראיה שנוהגים ב' ימים.

ופסק זה של הרמב"ם לענין לוד נהג אף הלכה למעשה, וכמו שמעיד הכפתור ופרח (פרק נא), "והנך רואה בארץ ישראל, לוד שעושה יום אחד מיום טוב, וגת שהוא לו לאלף וחמש מאות אמה עושין שני ימים". (גת היא רמלה כמש"כ בפרק יא). הרי שבני לוד החזיקו ע"פ הרמב"ם שהם במקומם הקדום, ומאידך בני רמלה הסמוכה לא חששו שמא הם במקום לוד הישנה שהיו בה ישראל בזמן הראיה, ונהגו ב' ימים טובים³.

² ערים אלו נזכרו גם בכפתור ופרח כערים קיימות.

³ מלשון הכפ"פ שם נראה שהבין שיש כאן מחלוקת בין בני לוד לבני רמלה, ולהאמור המנהג בשניהם הוא כדברי הרמב"ם.

נמצינו למדים, שלוד שבימינו, (שאין מי שמטיל ספק בכך שהיא היא לוד שהיתה בזמן הרמב"ם), היא היא לוד שהיתה בזמן חכמי המשנה והתלמוד, שעליה הובא בגמרא בשם ריב"ל שקבלה בידינו שהעיר מוקפת חומה מימות יהושע. נמצא שיש בידינו מסורת על העיר שהיא מוקפת חומה ולא נשתנה מקומה מזמן יהושע בן נון עד ימינו.

חשוב לציין, כי הראיה מדברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש לא נזכרה כלל אצל כל אלו שדנו בענין לוד בדור האחרון, (לרבות הרב אורטנר). יתכן שהסיבה לכך היא שברמב"ם דפוס וילנא נפלה טעות שבמקום 'לוד' הדפיסו בטעות 'לוז', ורק במהדורת פרנקל החזירו את הנוסח 'לוד' כפי שהוא בכל שאר הדפוסים הישנים.

מלבד הרמב"ם, גם בכפתור ופרח מזכיר בכמה מקומות (כגון בפ"ז ובפ"א) את העיר לוד שבזמנו, ונקט בפשיטות שהיא היא לוד מזמן חז"ל. ואף לענין קריאת מגילה בפרטות (בפרק ח) הביא בפשיטות את דברי הגמ' דלוד מוקפת חומה, ושם אף הוסיף עוד ערים שלדעתו צריכים לקרוא את המגילה רק בט"ו.

וכן בפאת השלחן (הלכות א"י סי' ג אות טו) הביא להלכה בשם הכפתור ופרח דבלוד קורין המגילה רק ביום ט"ו. (אמנם בזמנו לא היה ישוב יהודי בלוד).

ובשו"ת תקות אהרן (סי' ה), לר' אהרן אורלאנסקי זצ"ל, שהתיישב במושבה 'יהודיה' בשנת תרמ"ד⁴, מובא מכתב שאלה שכתב לרבני ירושלים, איך עליהם לנהוג בקביעת ימי הפורים, זאת מחמת הקירבה ללוד ואונו :

"לכבוד גאוני חכמי ירושלים יצ"ו. באשר ימי הפורים ממשמשים ובאים, ע"כ נחוץ לנו לידע זמן קריאת המגילה, מחמת שבפה מקום ישיבתנו לצד דרומית יש שני מקומות, כפר אונו ולוד, והם מוקפות חומה מימות יב"ן כמבואר בחז"ל,

⁴ יושב שם כחמש שנים עד שעבר לפתח תקוה בשנת תרמ"ט.

וזמן קריאתם בט"ו, כמבואר בכפתור ופרח, והובא בפאת השלחן. ולוד למקום ישיבתנו נראית למי שיש לו ראייה טובה, ואינו סמוך⁵ ... ע"כ נבקש ממעכ"ת הגאונים לחפוש על הענין הזה ולהודיעני תשובה ברורה איך להתנהג בקריאת המגילה ובקריה"ת אם בט"ו או בשני הימים..."⁶.

חידוש הישוב היהודי בלוד והוראת הגר"ש סלנט לקרוא בה בי"ד בלבד

בשנת תרמ"ה לערך החלו יהודים להתיישב בלוד, אחרי מאות שנים שיושביה היו שאינם בני ברית. אותם יהודים היו מתי מעט, והיו שנים שאף מנין משלהם לא היה להם, ונאלצו לכתת רגליהם לרמלה הסמוכה בכדי להתפלל במנין⁷. באחת השנים, נשאל רבה של ירושלים הג"ר שמואל סלנט זצ"ל כיצד עליהם לנהוג לענין קריאת המגילה.

⁵ וע"ש עוד לענין אונו שמסתפק אם הוא אונו שהיה בזמן חז"ל, אך לענין לוד נראה שפשוט לו כדברי הכפתור ופרח ופאת השלחן, (אולי משום שלוד היתה עיר גדולה וידועה לאורך השנים, משא"כ אונו שהוא כפר קטן, יש מקום לחוש שנשתנה מקומו), רק מסתפק אם חשיב נראה ממרחק גדול.

⁶ לא הגיעה לידינו תשובת רבני ירושלים. אמנם בן המחבר (הגרא"י אורלנסקי הי"ד) פוּשט את הספק מדברי הברכ"י דאם אין יהודים בכרך דין הסמוך לקרוא רק בי"ד, "וא"כ גם בהא דחקר אמ"ו זלה"ה במושב יאודי שסמוכה בעיירות המוקפות, מאחר שבעיירות האלו לא נמצא שם אז ישראלים, הרי דין זה מה דחקר ופשט לה הברכ"י". יש לציין כי לכאוי מסקנת הברכ"י שיש דין סמוך בכה"ג, אך דווקא דעת הגר"ש סלנט (מרבני ירושלים עמם היה מתכתב הגרא"א הנ"ל) היתה להקל בזה, כדלקמיה.

⁷ בשנת תרנ"ג דרו בה 14 יהודים. וזמן קצר לאחר מכן נותרו בה רק 3 משפחות. בסוף התקופה העותומאנית (תרע"ז) ג"כ דווח על 14 יהודים המתגוררים בלוד. בשנת תרפ"ב 11 יהודים. בשנת תרצ"א 22 נפש. בשנת תרצ"ו עזבו הרבה יהודים את העיר ונותרו בה רק 4 משפחות.

תלמידו בספר ציץ הקודש (סי' נג ס"ק ד) הביא את הוראתו שיש לקרוא בה ביום י"ד בלבד כדן פרוזים :

"אמר לי הגאון הגדול רבי שמואל סלאנט (שליט"א) [זצ"ל], על דבר הישוב שנתחדש עתה בלוד, ששאלו כיצד יתנהגו בקריאת המגילה, ואמר עפ"י ידיעה מספר הרב ר' יהוסף שווארץ ז"ל ש**כמה פעמים נחרבו שם המקומות, ולוד הנבנה מחדש אינה לוד הישנה**. לפ"ז לפמ"ש הטורי אבן מגילה (ג:) בד"ה תנא, ליישב... דמגילה שאני שיש בה מצוות הנוהגות כל היום, ואם יהיו הנראים והסמוכים שרגילים תמיד להיות אנשים של זו בזו ושל זו בזו להיות מחולקים בתקנתם, מיחזי מילי דרבנן כחוכא... שהללו קורין ועושים משתה ושמחה יהיה לאלה חול עי"ש, לפ"ז אם אין שם ישוב בכרך לא שייך טעם דחוכא, ואינם נגגרים כלל, עכתו"ד".

דברי הגר"ש סלנט מבוססים על ב' הנחות: א', ע"פ ידיעה מספרי ר"י שוורץ לוד החדשה אינה לוד הישנה. ב', אין גם לחוש מצד סמוך ונראה ללוד הישנה, כיון שהיא חריבה.

והנה בציץ הקודש שם מפקפק בדבריו, מאי טעמא לא נחוש עכ"פ שמא הישוב החדש הוא במקום הישוב הישן. וכנראה דהגרש"ס נקט ע"פ התבואות יוסף שהעיר החדשה איננה במקום העיר הישנה בתורת ודאי.

אכן בספרי הר"י שוורץ שלפנינו, נזכרת סברא זו כלפי כללות הערים, ומספק בלבד, וז"ל בספרו שו"ת דברי יוסף (דף יא) :

"היוצא לנו מכל דברי אלה... כל ערי אה"ק תובב"א הנזכרים בספר יהושע... וחי הנזכרים במסכת ערכין, כל הערים האלה זמן קריאת המגילה ביום ט"ו דוקא בלא ספק, כי הם בחזקת מוק"ח מייב"ן... אולם לא נהגו כן בכל א"י, כ"א דווקא בעה"ק ירושלם תובב"א. ובשאר מקומות קוראין ב"ד בברכה, וגם ביום ט"ו בלא ברכה מספק. והטעם, אף שידענו בבירור שהיו מוק"ח מייב"ן, **אכן הספק שמא תכונתם הנוכחית אינה**

במקומה הראשונה ממש, שנבנה קצת רחוק ממקומה הראשון... כמו שאמרו על חברון ויפו וכדומיהן שגויי הארץ מראין מרחוק קצת מקומות אלה שקבלה בידם ששם היתה תכונתו מימי קדם. מה שאין כן בעיה"ק ירושלם אין ספק בדבר כי עומדים ג' עדים כשרים ונאמנם שיא על תכונתה הקדמונית, הר המוריה, הר ציון, והר הזיתים מקדם ומחוץ ירושלם, וכן כותל המערבי מעיד על זה".

ומבואר שדבריו הם באופן כללי על כלל ערי הארץ, ואף בהם נקט להדיא שהם בגדר ספק אם עומדים על מקומם הראשון ולכן צריכים לקרוא גם ביום ט"ו. ודברי הגרש"ס שנקט להקל לגמרי ע"פ דבריו צ"ע.

אכן יתירה מכך, לענין העיר לוד בפרט, נראה כי הגר"י שוורץ נקט שלא נשתנה מקומה כלל, וכפי שכתב בספרו תבואות הארץ (פ"ג, ערי בנימין), "לוד, עד היום למזרח צפונית רמלא כשעה אחת הכפר הגדול לידא, ושם מראים הנוצרים קבר ג'ורג'...". אלא שבזמנו לא היה בכך נפק"מ לקריאת המגילה אחר שלא היו יהודים בלוד. וראה לקמן בדברי הגר"א בריזל שתמה כן על הגרש"ס.

וע"ש בציץ הקודש שמפקפק עוד על הנחתו של הגרש"ס דאין דין סמוך ונראה לדרך שחרב, ע"פ דברי הגר"א בביאור הירושלמי. ואכן גם החזו"א הוכיח כן דלדעת הגר"א כרך שחרב ונעשה של עכו"ם אם נזדמן שם יהודי קורא בט"ו, ושכ"ד הריטב"א, ונקט החזו"א דאין חילוק בין הכרך לסמוך לו, וכן מפורש ברשב"א⁸ בביאור דברי הירושלמי שאף בסמוך לו קוראין בט"ו. וכך היה המנהג בירושלים בזמן שלא היו כלל יהודים בעיר העתיקה (בשנים תש"ט-תשכ"ז) לקרוא בט"ו⁹.

⁸ השלם, שנדפס אחר פטירת החזו"א.

⁹ והגר"י החמיר בזה לעצמו (לקרוא ב"יד בלא ברכה) משום שחשש לדעת הרמב"ן דבעינן עשרה בטלנין. ועי' לקמן עוד בזה. יש לציין שיש שכתבו לחלק בין כרך שחרב לדרך של עכו"ם (כ"כ החזו"א בדעת המשנ"ב), אך אין לזה מקור ברור

בחיי הגרש"ס לא ידוע לנו מי שחלק עליו והורה או הנהיג למעשה לקרוא בב' הימים. רק בשנת תרע"ו לערך, כשבע שנים אחר פטירתו של הגרש"ס, החל הגר"מ טוקצ'ינסקי בלוח לארץ ישראל, לכלול את לוד בין הערים שיש לקרוא בהם את המגילה בב' הימים. אך אין בדבריו שם עדות על המנהג.

רק בשנת תשט"ו, אחר שהישוב היהודי בלוד התפזר והתחדש בשנית, אנחנו מוצאים את הגר"מ ט' בספרו "ארץ ישראל" שמונה את לוד בין "עירות עתיקות שכבר הוחזקו משנים קדומות לנהוג בהן דין מסופקות". ואפשר שזהו מקורו של הגר"א בריזל בספרו כרכים המוקפין חומה (עמ' מב) שכותב על תקופה זו, בלא ציון מקור לדבריו, "ולמעשה הנהיגו אז לקרות בלוד בב' הימים".

אכן אף אם נקבל את דברי הגר"מ ט' כלפי שאר הערים שמנה שם, לגבי לוד ודאי א"א לקבל את דברי הגר"מ ט' כמות שהם, שהרי הישוב היהודי בלוד התחדש רק בזמנו, ובדאי לא משנים קדמוניות, ואף בישוב החדש קשה לקבל שאכן כך הוחזק בפשיטות לקרוא יומיים, בו בזמן שהגרש"ס הורה להדיא להקל, ובפרט לאור העובדה שלא היו באותו מקום תושבים רבים, ואף אלו שהיו לא נודעו כמדקדקים ואנשי מעשה שיחמירו אף במילתא דרבנן, בענין בו ישנה הוראה מפורשת להקל מרבה של ירושלים¹⁰.

ואין לזה הכרח, ובירושלמי נראה להדיא שהושוו שניהם אהדדי. ואכמ"ל. אכן בעיקר דברי החזו"א בסמוך לדרך של גויים יש מקום לדון, ואכ"מ.

¹⁰ ועי' במכתב הגר"ז מינצברג לתושבי העיר בשנת תשכ"ב, שמורה לקרוא יומיים, ומתעלם מלהזכיר שכן המנהג בעיר, ותחת זאת מביא מהמקומות הקרובים ללוד, "ומכבר נהגו בני ישראל אשר היו גרים **קרובים ללוד** לקרות המגילה בשני הימים". לא ברור לאלו מקומות כוונתו, אך לא מן הנמנע שכוונתו להמובא בספר ארץ ישראל לרי"מ ט' ששמע שישנם ברמלה שקוראים את המגילה ב' ימים. אכן בלוד עצמה ככל הנראה לא היה ידוע כלל על מנהג לקרוא ב' ימים.

חידוש הישוב היהודי בלוד אחר שנת תש"ח והוראת הרבנים לקרוא ב' ימים

לאחר שנת תש"ח, שוב החל להתבסס ישוב יהודי בלוד. כאמור לעיל, הגר"מ טוקצ'ינסקי בלוחותיו במשך השנים כלל את העיר לוד בין הערים שקורין בהם ב' ימים, ובשנת תשט"ו מבאר את הדברים בספרו "ארץ ישראל" (עמ' מד) בהרחבה מעט:

"בארץ ישראל ישנם שלשה חילוקי דינים לימי הפורים, ירושלים הפורים שלה ביום ט"ו, עירות עתיקות מוחזקות לספק מוקפות חומה - ב"ד ובט"ו, וכל שאר המקומות בא"י רק ב"ד. כי רק ירושלים העיר היחידה המסומנת בגבולותיה העתיקים שעומדת בלי ספק במקומה העתיק, ואילו שאר העירות העתיקות, אפילו אלו המפורשות במקרא ובתלמודין, אם כי ודאי מוקפות חומה הן מימות יהושע בן נון - הרי הן בספק, אם הן עומדות על גבולותיהן הקדומים".

בהמשך דבריו הוא מונה את לוד בין "עירות עתיקות שכבר הוחזקו משנים קדומות לנהוג בהן דין מסופקות"¹¹. כפי האמור לעיל, דבריו אלו נותנים רושם כביכול המנהג לקרוא ב' ימים בלוד הוא מנהג קדמון, ("משנים קדומות", כלשונו), אך כאמור הדבר לא יתכן, שהרי לא היה ישוב יהודי בלוד בכל המאות שנים האחרונות, ורק בזמנו במשך כמה עשרות שנים דרו בה מעט יהודים, שאף אם נקבל שהיו שנהגו לקרוא בה יומיים, קשה לקבל שהיה זה המנהג הרווח. וכנראה לשון זו ננקטה בעיקר ביחס לערים אחרות הנזכרות באותה רשימה, כחברון וצפת ועוד, בהם אכן יש מנהג קדום ומבוסס מאות בשנים לקרוא ב' ימים.

¹¹ ולא עם "ערים עתיקות שלא היו בידי ישראל ונכבשו בתקופה זו (שנות שח - שט), שגם הם ידועות בתור עומדות בקרבת מקומותיהן העתיקים בלי בירור גבולותיהן, ושלכן קורין גם בהם את המגילה ב"ד ובט"ו"

עכ"פ לעצם ההוראה לקרוא בלוד ב' ימים, כך גם הורה הגר"י מינצברג זצ"ל, במכתב שחתמו עליו גם רבני העיר ר' יצחק אבוחצירא ור' אברהם קוטנר זצ"ל, בשנת תשכ"ב.

אמנם כנראה שלמעשה רוב הציבור לא נהג בפועל כהוראת הרבנים, ככל הנראה מחמת הקושי שבדבר. וכך נשאר הנוהג לקרוא ב"ד בלבד, מלבד כמה יראים ומדקדקים¹². נוהג זה התפרש ע"י כמה רבני שכונות בעיר כמנהג בעל תוקף שאף אין לשנותו¹³, ויש מהם שהאריכו בכתובים לקיים מנהג זה¹⁴.

דברי המצדדים לדון שיש לקרוא בט"ו בלבד

בשנת תשכ"ב כתב הרב אלעזר בריזל זצ"ל, בספרו כרכים המוקפין חומה (עמ' מב):

"ושמעתי שיש מערערין לומר על כל שטח הנקרא לוד שאין זה כלל מקומו. ערעור זה אין לו מקור. ודקדקתי בדברי רבותינו ומצאתי שבעל כפתור ופרח מציין את סימניו... כנראה כמעט ברור שזהו המקום של לוד העתיק..."

וע"ש בהמשך דבריו (עמ' מה) שכותב שדרש וחקר ובירר שלוד עומדת על מקומה מזמן הכפ"פ, (כך גם ברור היום באין חולק).

¹² "רק מתי מעט עושים כן", כלשון הרב אורטנר מובא במנחת יצחק (ח"ח סי' סא). **חשוב לציין**, שבעשרים שנה האחרונות, התרבו בלוד הנוהגים פורים ב' הימים, עקב הוראותם הברורה של הגר"ש"א והגרע"י זצ"ל, ופעלו של הרב אורנטר להחדרת המודעות לנושא.

¹³ בהסכמה לספר מועדי נסים מטעם מי ששימש כרב העיר הספרדי נכתב שעם בואו לעיר שאל את הרב האשכנזי הרב קוטנר אודות המנהג בלוד והשיבו שקוראים רק ב"ד כמנהג כל העולם. אך הדבר פלא שהרב קוטנר חתום על מכתב בו הוא קורא לציבור לקרוא מגילה ב' הימים.

¹⁴ ע"י ספר מועדי נסים כרך ב' סי' נח.

עוד כתב שם (עמ' מב) לענין הוראת הגרש"ס לנהוג י"ד ע"פ ספרי ר"י שוורץ:

"ובודאי שאין משיבים את הארי לאחר מיתה, אבל כיון שהוא מציין לספרי הרב ר' יהוסף שווארץ, והלא ספריו לפנינו, תורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד, דקדקתי בספריו הן בתבואת הארץ ח"א וח"ב והן בתשובות דברי יוסף, ראיתי שהוא מביא את לוד פעמים הרבה ואף פעם לא מצאתי מפורש שיאמר שנחרב כמה פעמים".

עוד טענה הוא טוען על ההנהגה לקרוא ב' ימים מחשש שמא נשתנה מקומה של לוד:

ולפענ"ד דזה היה בזמן ההוא שהישוב החדש היה במקום מצומצם מאוד, והיה יותר מסתבר שאיננו על מקום לוד הישנה, ורק משום ספק אולי הוא קרוב וסמוך לכרך לוד לכן החליטו לנהוג לקרות בב' הימים, אשר לא כן כהיום אשר כל שטח לוד עם כל סביבות הם בגבולנו ואלפים ורבבות מאחב"י גרים מכל סביבותיו, לא יתכן בשום אופן לומר שבכל שטח לוד העתיקה אין שום יהודי דר שם".

ולמעשה מצדד לקרוא בט"ו בלבד, אך מבטל דעתו בפני הגר"ז מינצברג:

"לכן לפי דעתי כל דרי שטח לוד וסביבות הם נמצאים בשטח היקף חומה של ימיב"ן, והלכה למעשה כבר הורה זקן הוראה שליט"א מודפס בראש הספר בהסכמה שלו לקרות המגילה ביי"ד בברכה ובט"ו בלי ברכה¹⁵...".

¹⁵ הגר"ז מינצברג הן בהסכמתו לספרו של ר"א בריזל, והן במכתב הוראה לבני העיר מאותה שנה, מבאר בעיקר את הטעם לחשוש לט"ו, אבל לא מבאר מ"ט לא לקרוא בט"ו בלבד, וכנראה שעדיין חשש לסמוך על הבירורים הנ"ל.

כמו"כ מצינו לגרב"צ אבא שאול זצ"ל, שהורה שיש לברר את המציאות בלוד, ואם יתברר שכל מקום שיש לחוש שמא היא לוד הוא מיושב כיום, יש לקרוא בט"ו בברכה, ואף בכל הסמוך והנראה ואף אולי בכל גוש דן. וכך מובא בספרו שו"ת אור לציון (ח"ד עמ' שכט):

"ואמנם יש מקום לברר ולדון, שאפשר שכמעט בכל ערי המרכז וגוש דן יש לקרוא ביום ט"ו בלבד בברכה. והוא ע"פ הגמ' במגילה לוד ואונו וגיא החרשים מוק"ח מימות יב"ן, והנה אף אם העיר לוד בימינו אינה ממש באותו מקום של לוד הקדומה, ודאי שאינה כ"כ רחוקה, וא"כ כיון שכל האיזור שם מיושב, היה מן הראוי לבדוק שמא כל מקום אפשרי שהוא לוד הקדומה והסמוך לו מיושב הוא, וא"כ כל הסמוך למקום זה בתוך שיעור עיבור נחשב סמוך למקום המוקף חומה וקורא בט"ו, ואפשר שבאופן זה כל אזור המרכז סמוך זה לזה כשיעור זה ויקראו בכל המקומות האלו בט"ו. ודבר זה צריך בירור ובדיקה במקומות אלו."

כן מובא גם בספר "נר ציון" (עמ' שנב) לתלמידו הגר"נ בן סניור שליט"א:

"ומדברי מו"ר הגרב"צ בשיעור היה נראה, דנטיית דעתו דגבי לוד שיש בתי מגורים בכל האיזור, העיקר שיקראו ביום ט"ו, לפי שקרוב לודאי שהיתה באיזור זה, [וגם היה בה ישוב תמידי], ועתה כל האיזור מיושב בצפיפות. ומה שלא נהגו כן בזמן קדמון, נראה שהוא משום שלא היה הישוב צפוף כ"כ, או לא נודע להם מקום לוד הקדומה. אבל עתה שנתברר שנקודה אחת מכל השטח הבנוי ברצף היתה מוקפת, א"כ כל הרצף נידון כעיר אחת הסמוכה לודאי מוקף, ודינם לקרות רק בט"ו."

וכן מובא בשמו בספר "רבינו האור לציון" (עמ' 585)¹⁶, שאמר אודות העיר לוד, שהרי עכ"פ ודאי אינה רחוקה מאיזור לוד כיום, ואם ימצאו שרידים במקום מיושב כיום, הרי שכל גוש דן חייבים לקרוא בט"ו ובתורת ודאי. והוסיף, שאילו היה בכוחותיו היה הולך בעצמו לבדוק בכל המקומות האפשריים האם הם מיושבים.

גם בעל המנחת יצחק זצ"ל, אף שהורה שהראיות שהובאו לפניו בשעתו (כדלקמן) אינם ראיות מוחלטות, מ"מ הוסיף ואמר לרב אורטנר בעל פה: "עוד קצת הוכחות וכבר נוכל להכריע כי זוהי לוד העתיקה ולקבוע זמן פורים בט"ו"¹⁷.

שאלת הפורים בלוד לאור ממצאים לא מוחלטים

בשנת תשמ"ב נתגלה בית קברות עתיק באזור לוד, ובעקבות כך היו שרצו לראות בכך מעין סמך שמקומה של לוד לא נשתנה. הדבר נשאל לבעל מנחת יצחק ולבעל יביע אומר, ששניהם השיבו שאין בכך ראיה גמורה, ויש לקיים את הפורים בב' הימים.

וז"ל המנחת יצחק (ח"ח סי' לג):

אחדשה"ט, ע"ד השאלה בזמן קריאת המגילה בעיר לוד תובב"א, אשר כפי המנהג לנהוג בו כמו בעיירות המסופקות... אמנם עכשו נולד חדשות אשר י"ל דנתברר מזה דלוד דהיום עומדת במקום לוד העתיקה, ולקבוע קריאת המגילה רק בט"ו וכדלהלן. דהנה בשבועות אלו נמצאו בלוד בעת סלילת כביש בעומק כשני מטר יותר משלשים קברים בצורה של בית הקברות שלם, ועוד יש קברים בשטח זה. ואנשי אתרא קדישא קובעים בבירור שאלה הם קברים של יהודים מתקופת

¹⁶ מרש"מ וולך, ע"פ עדות תלמידו הרב ציון עמר (עורך השו"ת אור לציון).

¹⁷ עדות בנו, והביא שאביו זצ"ל הפטיר כי מאז נוספו עוד הרבה מאוד הוכחות, אך לא זכינו והמנח"י נתבקש כבר לבית עולמו.

המשנה, לפי מומחיותם ממקומות אחרים. המקום שנמצאו הקברים הוא ליד עיר העתיקה בה גרו תמיד הערבים, עד שבאו לשם בשנת תש"ח אחב"י, א"כ מוכח ביתר תוקף שהעיר העתיקה שהיא חלק מן העיר לוד היום, היתה העיר בעבר, ולידה מחוץ לה, היתה בית הקברות, כפי שצריך להיות לפי המשנה, ואם קברים אלה הם מתקופת המשנה, הרי זה עומד באותו מקום בו עמדה לוד בזמן ריב"ל שאמר שלוד היא מוקפת חומה, וכאשר העיר היום גדול מאד (ארבע רבבות) וכולה רצף אחד, בודאי חלק ממנה עומד במקום לוד העתיקה שהיתה מוקפת חומה. והשאלה אם למרות זה אפשר לקבוע שזו ודאי לוד, ולהורות לקרות את המגילה רק בט"ו. או שלמרות הכל אין בכחנו לשנות את הנוהג לקרות בב' הימים...

ובזה נראה דאף עכשיו שמצאו הביה"ק הנ"ל, **לא נשתנה דינו, דמידי ספיקא לא נפקא**, דאף אם הי' שם איזה עיר שלידה הי' הביה"ק, **אבל מי יימר שהיתה לוד המוקפת**, דלמא הי' שם עיר אחרת פרוזה, ולוד המוקפת ל"ה באותו מקום, ובצירוף סברת אותן הגדולים שהובא בספר הקודש והמקדש שם, דלא נותנין סמוך לסמוך אף באותו העיר כנ"ל, בודאי אין לחדש ולשנות ממה שהנהיגו עד כעת ולקרות בב' הימים וככל הנ"ל..."

וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' ס) בתשובה משנת תשמ"ז :

בענין השאלה מתי יש לקרוא את המגילה בעיר לוד... והנה מקרוב בעת סלילת כביש ליד לוד נמצאו קברים רבים עתיקים בעומק שני מטרים, ואנשי "אתרא קדישא" הבקיאים בדבר קבעו שקברים אלה של יהודים הם מתקופת המשנה, ושם במקום הזה היתה העיר לוד העתיקה, שהיא חלק מן העיר לוד של היום. ומכל מקום אין לשנות מהמנהג שנהגו עד כה, לקרות המגילה ביי"ד בברכה, כמנהג רוב העולם, ובט"ו בלא ברכה, **כיון שמידי ספק לא יצאנו**... ושוב ראיתי בשו"ת מנחת

יצחק חלק ח' (סי' סא) בתשובה לכת"ר שהעלה כן. וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ב (סי' נה אות יד). וכ"כ הגאון ר' ישראל זאב מינצברג זצ"ל בהסכמתו לספר "כרכין המוקפין חומה", שניתנה הוראה לתושבי עיר לוד לקרות המגילה בשני הימים, בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה. ע"ש. וכן עיקר".

בירורים חדשים ומוחלטים על מקום העיר העתיקה

עיקר המפנה בשאלת זיהויה של לוד של היום עם לוד המקראית היתה בשנת תשמ"ח, בה פרסם ר' יואל אליצור מחקר מקיף אודות מקומה של לוד¹⁸. במאמרו הביא עשרות עדויות ואיזכורים על העיר מכל התקופות ומכל הדורות למן זמנו של רבי יהושע בן לוי, מרא דשמעתתא דלוד מוקפת חומה¹⁹, ועד התקופות המאוחרות, ללא הפסק, מה שמורה בבירור כי העיר לוד לא נחרבה מעולם, ולא נשתנה מקומה.

קביעה זו, מקויימת גם מן הממצאים הארכיאולוגיים, שחלקם כבר נחשפו קודם לכן, וחלקם התגלו באותם שנים, המורים אף הם בבירור על עיר מיושבת מכל התקופות, החל מהתקופה הכנענית ותקופת ההתנחלות, בית ראשון ובית שני, עד התקופה הרומית והתקופות שלאחריה.

מאמר זה עורר הדים רבים, ורבה של העיר הרב אורטנר זצ"ל חדל מלברך בעצמו על המגילה בי"ד מחשש ברכה לבטלה, וכשהיה קורא את המגילה בבית מדרשו, היה אחד מן המתפללים מברך את הברכות להוציא את הציבור. כך במשך כמה שנים, עד ששמע את הוראת הגריש"א, כדלהלן.

¹⁸ התפרסם בכתב העת תחומין כרך ט.

¹⁹ שהיה אף דר בלוד, כדלעיל.

דעת הגרי"ש אלישיב שלוד דהיום היא בחזקת ספק ואף בנוגע לקולא

לאחר שנודעו הבירורים המוחלטים כי לוד עומדת במקומה מזמן ריב"ל עד ימינו אנו, נכנס רבה של לוד הרב אורנטר זצ"ל לפני הגרי"ש אלישיב זצ"ל בטענה שאולי יש לקבוע את היום הפורים ביום ט"ו בלבד מחמת דברים שנתבררו. הגריש"א דחהו בטענה שאין נפק"מ בכל זה כיון שכבר נהגו לקרוא בה ב' ימים, ומיין לשמוע את הדברים²⁰.

ומהוראות אחרות שלו מתברר כי למעשה לא חשש כלל לדון את העיר כמוקפת חומה בודאי, ולכן הורה כמה וכמה פעמים אף להקל מחמת כן בסמוך ונראה ללוד מחמת שהיא עצמה ספק, (כדעת המשנ"ב דאין דין סמוך ונראה לספיקות), וכדלהלן.

בשנת תשנ"ו נשאל הגריש"א אם ראוי בקרית ספר לקרוא גם בט"ו משום שק"ס נראית מלוד, והשיב שאין ענין בכך, כיון שהעיר לוד עצמה נחשבת ספק, "כי לא ידוע אם העיר לוד המוזכרת בגמרא היא העיר לוד שבימינו, כי יתכן שהעיר לוד שבימינו עומדת במקום אחר מהעיר לוד שהיתה בזמן הגמרא". ועוד הוסיף שהמרחק בין ק"ס ללוד הוא יותר ממיל²¹. (יבקשו מפיהו, פורים, עמ' שפג ואילך).

גם בשנת תשנ"ז נשאל כן והשיב כנ"ל, "כיון שאנחנו לא ידועים אם העיר לוד שבימינו היא אותה העיר לוד שהיתה פעם, לא צריך

²⁰ כמש"כ הרב אורנטר במכתב משנת תשע"ד, "הגעתי בשעתו למרן לאחר שהיו בידי ההוכחות שלוד עומדת במקומה הישן... וכשהקדמתי בשאלה אולי צריך לקרוא רק בט"ו ורציתי להביא ההוכחות, עצר אותי ולא הגעתי להוכחות, כי סבר שאף אם יש הוכחות שזו לוד העתיקה אין נפק"מ בזה, כי בלאו הכי יצרכו לקרוא יומיים בגלל מה שנהגו". עוד שם, "הוא לא שמע ממני ההוכחות, אלא כשהבין שהשאלה היא שאולי יקראו רק בט"ו, מיד אמר מה צורך לדון בזה, כי כאמור אין נפק"מ, ובשביל מה להאריך בדברים שאין בהם תועלת".

²¹ צירף את שיטת הרמב"ם, למרות שרוב הפוסקים הכריעו דלא כשיטתו.

להחמיר בכך. כמו"כ בשנת תשס"ב השיב במענה לשאלה זו להקל משום ש"לא ידוע לנו איפה לוד". וכן השיב בשנת תשס"ג. כמובא כל זאת ביבקשו מפיחו (שם).

כמו"כ כשנשאל בשנת תשס"ה לגבי העיר אלעד, אם צריכים לעשות פורים גם בט"ו משום שהיא נראית ללוד, שאל "מי אומר שזה לוד", וכשהשיב השואל שהחוקרים אומרים שזה קרוב לודאי שזה לוד המקראית, אמר "זה כלום", והורה למעשה שאי"צ לחוש באלעד לקרוא בט"ו. (עדות הגרי"מ פלמן).

יש לציין כי המרחק בין קרית ספר ללוד הוא מרחק גדול שיש לדון בו אם הוא נחשב כלל כנראה, מלבד מה שיש לדון עוד מצד שאינם משותפים בעניניהם, ואעפ"כ הגריש"א כשהכריע להקל הזכיר תמיד את הטעם שלוד עצמה היא ספק, ונראה שהיה הדבר פשוט ומוכרע אצלו שלוד היא ספק, ולא ראה בזה נידון כלל.

ומתבאר מכל הנ"ל דס"ל דכח המנהג מכריע שהעיר מוגדרת כספק בין לקולא בין לחומרא, ואחר שהוחזקה העיר כמסופקת אף אם נשמעות טענות כל שהן אין בכוחן לערער את הידוע ומוחזק משנים עברו.

ומסתבר מאד שהגריש"א הבין שיש מנהג קדמון בלוד מאות בשנים לקרוא יומיים, (וכפי שמשמע מדברי הגרימ"ט דלעיל), ונקט שאין בכוחנו לשנות מכח ראיות כאלו ואחרות, כי מסתבר שאותן ראיות היו ידועות אצל הקדמונים מקדמת דנא, ואעפ"כ הכריעו לקרות יומיים.

אולם על פי כל האמור, שהישוב בלוד הינו חדש, ואין כאן כלל מנהג קדמון, אלא הוראת הגרש"ס לקרוא ב"ד, והוראת רבנים אחרים לקרוא ב' ימים, ואף הוראות אלו לא נקבעו אלא מחמת הספק, ובהתאם לידיעות המועטות שהיו באותם שנים, לכאורה פשוט שבאופן זה אין שום סיבה לומר שכאשר תהיינה ידיעות ברורות יותר עדיין יהיה מקום להוראות אלו מטעם שכבר נקבע כן המנהג.

הבנת הרב אורטנר בדעת הגריש"א שאף אם לוד היא מוקפת יש לקרוא גם בי"ד משום המנהג

אמנם הרב אורטנר מביא בספרו שו"ת יד נתן (ח"ב עמ' קנח) עוד תוספת
שאמר הגריש"א, וז"ל:

"אבל כשהצגתי את הדברים בפני מרן הגריי"ש אלישיב
שליט"א, אמר לי שאף אם אני יכול להשבע דלוד דהיום היא זו
שהיתה בימות יב"נ לאור כל הנ"ל, בכל אופן כיון דכבר נהגו
פורים בשני הימים, יש להמשיך כך משום המנהג שנהגו".

והנה הרב אורטנר סבר וקיבל דברי הגריש"א כפשוטם, שאכן תיתכן
מציאות שברור שהעיר מוקפת חומה מימות יהושע, ואעפ"כ יש לנהוג
פורים גם ביום י"ד, משום שאין לבטל המנהג שכבר נהגו.

וברוח זו עמד והנהיג כמה הנהגות, כגון שיש לקרוא בתורה בברכה בב'
הימים (בט"ו כדינו ובי"ד משום מנהג), וכמו"כ פסק שבן לוד יכול
להוציא לבן ירושלים בקריאת המגילה ביום ט"ו, ועוד.

אמנם לענ"ד אין הכרח לקבל גדר מחודש זה. ונראה יותר בפשוטו
שהגריש"א טען שאין בכוחנו לשנות מנהג קדום מכח ראיות כאלו
ואחרות, כל זמן שהעיר מוחזקת בספק משנים קדמוניות. וכפי שאף
הוכחנו לעיל ממה שהורה אף להקל מחמת שהחשיב את העיר
כמסופקת.

הוראת הכפתור ופרח על "מנהג ירושלים" הקדום לקרוא גם בי"ד

ומצינו ששאלה דומה ממש עמדה בפני רבותינו הראשונים שהיו בארץ
ישראל, שבתקופתם נהגו בירושלים לקרוא את המגילה בב' הימים,
אף שכפי מה שמקובל בידינו העיר מוקפת מימות יהושע. ודעתם

היתה לבטל את המנהג ולקרוא רק בט"ו כדין, וכך אכן הונהג בסופו של דבר כפי שעניינו ראות. וז"ל הכפתור ופרח (ריש פ"ח):

"ואני בבאי אל הארץ הקדושה בחסד עליון שמעתי כי בגוש חלב וירושלם היו קורין המגלה י"ד וט"ו, דאלו במקומות המסופקים הדין הוא כך... אבל מקומות שהם ודאי מוקפות אין להם אלא ט"ו לחוד... וכתבתי על זה אל ה"ר מתתיה ז"ל, וכתב אלי, אם הייתי בירושלם בי"ד והיו קורין את המגלה בפני, הייתי יוצא מבית הכנסת, פן יאמר לי הכסיל בחשך הולך... ע"כ. והדין עמו".

ומבואר דסברו דכל שנתברר שהמנהג בטעות יסודו, אין לחוש אליו, ואין להמשיך את המנהג לקרוא יומיים אפילו אם יעשו עיקר את יום ט"ו, אלא יש לעקור את יום י"ד מכל וכל, ולקרוא את המגילה ביום ט"ו בלבד כדין.²²

חששות מחודשים וביטולם

בשנת תשע"ב פרסם הרב אריאל בוקוולד שליט"א קונטרס בשם "והימים האלה נזכרים", בו הוא מפקפק על ההנחה שלוד עומדת במקומה, ולטענתו אף שאינו מערער על ראיותיו של אליצור כי לא נשתנה מקומה של העיר, אולם כל זאת בנוגע ללוד הרומאית, שלא נשתנה מקומה עד ימינו, אך עדיין מאן יימר שלוד הרומאית נבנתה באותו מקום בו היתה קודם לכן לוד העתיקה.

²² ויש לציין עוד לדברי הכפתור ופרח (פ"ח) שהורה על מקומות נוספים לקרוא בט"ו, "מסתברא שהוא הדין בקצת עיירות שהם היום בארץ כיבוש אדון הנביאים אדננו משה ע"ה, כגון סלכה ואדרעי וכיוצא בהם, ובהם היום קהלות... אם כן אינם קורין את המגלה אלא בחמשה עשר לחוד". ולא בירר הכפ"פ מקודם לכן אם הוראה זו תואמת את המנהג הקיים.

וחיליה ממה שמצינו במקומות רבים שדרך הרומאים היה לבנות את העיר החדשה שלא על חורבות העיר הישנה ממש, אלא לצידה, פעמים בסמיכות ממש ופעמים אף יש ביניהם מרחק לא קטן²³.

דברים אלו הינם מטעים בעליל, כביכול לוד הרומאית נבנתה אחר חתימת התלמוד, ורק נסתפק לנו אם היא אותה לוד שהיתה בזמן חז"ל. בעוד שבאמת לוד הרומאית היא היא לוד שהיתה קיימת בזמן חז"ל. כפי הנראה נבנתה עוד בימי רבי בעל המימרא בירושלמי דלוד מוקפת חומה מימות יהושע בן נון²⁴, ועכ"פ בודאי שהיתה קיימת בימי תלמידו רבי יהושע בן לוי בעל המימרא בבבלי, וכן בימי האמוראים המאוחרים שהביאו את המימרא בירושלמי, עד האמוראים שחתמו את הבבלי והירושלמי. וע"כ דאף על לוד הרומאית אמרו שהיא מוקפת חומה²⁵. (אם כי כמובן שאין הכרח שכל שטח העיר הרומאית הוא שטח העיר המקודשת שמימות יהושע, מאחר ולענין מגילה סגי בכך שאף חלק מן העיר הוא מוק"ח).

כמו"כ, לפי כל הממצאים הידועים כיום, נראה בבירור שהרומאים הרחיבו עיר קיימת, (ישנם ממצאים בעיר מהתקופות שקדמו להם), והעיר הישנה היתה חלק מהעיר החדשה והיתה אף היא מיושבת בזמנם. כך שכל הבסיס להשערתו נשמט.

²³ בעכו מגיע המרחק לכ- 1.3 ק"מ.

²⁴ לוד הרומאית נבנתה בשנת ג'תתקנ"ט, ורבי נפטר כעשרים שנה אח"כ, אמנם שנת פטירתו אינה מוסכמת ויש המקדימים אותה.

²⁵ המחבר אמר לי בע"פ די"ל דבזמן ריב"ל עוד היתה מוכרת לוד 'הישנה' והיה ברור לכל שהכוונה אליה, וצ"ע היאך אפשר לסתום כ"כ ולא לפרש, וכמו"כ גם אחרי ימי ריב"ל האמוראים מביאים את דבריו ללא כל הסתייגות, וכך נקבע גם בשני התלמודין בפשיטות, ולא יתכן לומר שבכל הדורות הללו היה פשוט לכל שהכוונה ללוד 'הישנה' שכנראה לא היתה קיימת בתקופתם (במידה והיא היתה עיר בפני"ע).

ויש להעיר בעוד הרבה מדבריו שם, אך כיון שאין הדברים נוגעים לעיקר הענין אין נפק"מ בכ"ז, ועי' שו"ת מחקרי ארץ (לרב רזיאל הכהן שליט"א, ח"ג עמ' ריז - רכ) במה שנו"נ עם הרב בעל הקונטרס ומה שהאריך לדחות דבריו ע"ש בארוכה.²⁶

ומ"מ נקודה אחת חשוב לציין במה שיצא לדקדק מדברי הכפתור ופרח שבזמנו נהגו בלוד לקרוא את המגילה ב"ד בלבד, זאת ממש"כ "ואני בבואי אל הארץ הקדושה בחדסד עליון שמעתי כי בגוש חלב וירושלם היו קורין המגלה י"ד וט"ו", ודקדק מכך הרב הנ"ל דדווקא בערים אלו קראו ב' ימים, אך בלוד נהגו לקרוא רק ב"ד. ובאמת אין כלל מקום לדיוק זה, שהרי יתכן שלא היתה לו ידיעה באשר למנהג לוד בקריאת המגילה, אך מלבד זאת יתכן דאדרבה, המנהג בלוד היה לקרוא בט"ו בלבד. וכמו דפשיטא ליה להר"ן (מגילה ב ע"א מדפיו) שכן הוא מנהג ערי ארץ ישראל, וז"ל, "אבל הרמב"ן ז"ל כתב כרך שאין בו יי בטלנין אם לא רצה להקדים קורא ב"ד. וצ"ע לפי דבריו היאך נהגו עכשיו בארץ ישראל לקרוא בט"ו, שהרי ברוב המקומות אין שם עשרה בטלנין שיהיו בטלנין ממלאכתן לעמוד בבית הכנסת".²⁷

²⁶ ויש להוסיף עוד להעיר בכמה פרטים לא מדויקים בדברים שפרסם לאחמ"כ בשנים תשע"ט - תש"פ, כגון במה שקבע שלדעת המנחת יצחק דין לוד כספק, בזמן שהמנח"י הורה כן בזמנו על ראיות חלושות וכנ"ל, ואיהו גופיה הורה שאם יהיה עוד הוכחות יהיה אפשר לקרוא בט"ו בברכה. וכן במה שהחליט דדעת הגר"ש אלישיב שהבירורים אינם מוכרחים, בזמן שהגר"ש"א לא נכנס כלל לדון ברמת הבירורים, וכל טעמו הוא משום המנהג.

²⁷ עיקר דברי הר"ן באו בקצרה ברמב"ן וז"ל, "ומיהו עכשיו לא ראיתי שיהיו נוהגים ב" בטלנין של בית הכנסת בשום מקום, וק"ל כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר". ומשמע שראה נוהגים לקרות בט"ו אף בלא עשרה בטלנים.

אם יש לחוש דבעינן עשרה בטלנים

דעת הרמב"ן דכרך שאין בו עשרה בטלנים בטלה חשיבותו וקורין בו ביי"ד. אמנם דעת רוב הראשונים דבכרך לעולם קורין בט"ו, אף אם אין בו עשרה בטלנים, וכן נפסק בשו"ע (ר"ס תרפח).

והנה בעיר לוד המורחבת ישנם בתי כנסיות רבים ועשרה בטלנים, ויתכן דסגי בכך שלא לבטל את חשיבותה של העיר, ואף לדעת הרמב"ן יש לקרוא בה בט"ו²⁸. אמנם אי נימא דלדעת הרמב"ן בעינן עשרה בטלנים בשטח העיר המקודשת, הרי שבמקום שבו נראה ע"פ הממצאים שהוא מקום העיר הקדום המוקף מימות יהושע (יתל לוד'), אין יושבים בו אלא שתי משפחות יהודיות, ואין בו עשרה בטלנים.

ולענין הלכה אם צריך לחוש לדעת הרמב"ן, הנה במשנ"ב (סק"ב) כתב, "ויש מהראשונים שחולקין ע"ז וס"ל דבכרך המוקף חומה אם אין בה עתה עשרה בטלנים קורין בה ביי"ד, וביד אפרים מצדד דיש לחוש לשיטתם לקרות גם ביי"ד". ובשעה"צ (סק"ב) ציין, "הרמב"ן והרשב"א שהובא בהרב המגיד, אחר כך מצאתי במאירי שהסכים גם כן לשיטתם, וכעין זה נמצא גם בריטב"א, וכן משמע בעטור שסובר גם כן כמותם, וגם הגר"א בביאורו הביא שהרמב"ן והרשב"א חולקים על זה"²⁹.

אמנם כבר העיר החזו"א (סי' קנד סק"א), דברשב"א ובריטב"א ובמאירי אמנם מבואר דס"ל דכרך שאין בו י' בטלנים דינו ככפר להקדים ליום הכניסה (ודלא כהתוס' והרא"ש דס"ל דקורין בט"ו בכל אופן), אך לשיטתם אם אינן מקדימין קורין בט"ו, ורק לדעת הרמב"ן קורין ביי"ד. ועפ"ז הכריע החזו"א דהעיקר כדעת השו"ע ורוב ככל הראשונים

²⁸ כן צידד בשו"ת הר צבי (ח"ב סו"ס קלא).

²⁹ והעידו שכן חשש הגרי"ז בשנים שירושלים העתיקה היתה בידי גויים ולא דרו שם יהודים, שהיה קורא ביום י"ד לעצמו בצינעא בלא ברכה. אך לא הנהיג כן לאחרים.

לקרוא בט"ו ואי"צ לחוש לדעת הרמב"ן. ובניד"ד דיש עשרה בטלנין בעיר המורחבת קיל טפי דאפשר דאף לדעת הרמב"ן שפיר דמי לקרוא בט"ו.

והנה למעשה כידוע המנהג בירושלים כשלא היו עשרה בטלנים בעיר העתיקה (בשנים תש"ח - תשכ"ז), היה לקרוא ביום ט"ו בלבד בברכה, ולא חששו לקרוא אף בי"ד. וזאת משום שהתקבל כדעת החזו"א דלא חיישינן לדעת הרמב"ן, או משום דאף הרמב"ן מודה בכה"ג. וכל זה שייך גם בניד"ד, וממילא אין צריך לחוש לקרוא אף בי"ד.

לדעת הראשונים בן כרך הקורא בי"ד לא יצא וברכותיו לבטלה

והנה נשמעת טענה, שאין הפסד בהנהגה להחמיר לקרוא יומים, שהרי אמרו בירושלמי בכמה דוכתי שהכל יוצאין בי"ד, וא"כ אין חשש ברכה לבטלה במה שמברכין על המגילה בי"ד³⁰.

והנה אין טענה זו אמורה אלא לדעת הגר"א והפמ"ג שפסקו כהירושלמי, אמנם הפרי חדש (סי' תרפח) נקט דהבבלי פליג על הירושלמי, ולדעת הבבלי זמנו של זה לא כזמנו של זה לעיכובא.

ומצינו בהרבה ראשונים להדיא כדברי הפרי חדש, דבן כרך שקרא בי"ד לא יצא ידי חובתו, ומקצת מהם אף הביאו דברי הירושלמי להדיא וכתבו דלא קי"ל הכי.

³⁰ הדברים פשוטים וברורים, כי כל האמור לקמן מתייחס למקום שמן הדין הוכרע בבירור שדינו כדרך לקרוא בט"ו, ואין הדברים אמורים כלל כלפי מקומות מסופקים, שאף אם ישנם נסיונות כל שהן להתלות בסברות וצירופים בכדי להכריע שדינם בט"ו, כל שע"פ הלכה לא יצאנו מידי ספק הרי שעדיין דינם כספק מוקפות, ומן הדין קוראים בב' הימים ומברכים בי"ד ללא כל חשש.

וז"ל הרמב"ן (מגילה ב ע"א) לענין ערים המסופקות, "ולענין ברכה ודאי [אינו] מברך לא בראשון ולא בשני, דק"ל ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דדבריהם לא בעי ברכה, שאפילו בספק מילה הורו הגאונים ז"ל שלא יברכו, אא"כ נסמוך על רוב זה שהזכירו ונאמר די"ד חובה וט"ו מנהג חסידות". ומבואר דלא אמרינן דיברך בי"ד דממה נפשך יוצא בזה.

וכ"כ הרשב"א (ב ע"א ד"ה ולי נראה) להדיא, "ובני עיירות שקראו בט"ו ובני כרכין שקראו בי"ד, לא יצאו, דזמנו של זה לא זהו זמנו של זה".

וכ"כ הריטב"א (ב ע"א ד"ה כפרים), "[אבל] בן עיר ובן כרך חלוקים לגמרי בדיניהם וזמנו של זה לא זהו זמנו של זה כלל, ולפיכך אין אחד מהם מוציא לחברו".

וכ"כ הר"ן (ב סוע"א מדפיו), "ודאמרינן בגמרא אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בי"ד ובט"ו... והיו קורין בלא ברכה, דספק דדבריהם לא בעי ברוכי כדאיתא בפרק במה מדליקין, אלא שראוי לברך בארבעה עשר מפני שהולכין אחר רוב העולם". ומבואר דלולי הטעם דאזלינן בתר רוב העולם א"א לברך בי"ד.

וכ"כ הראב"ן (מגילה רפ"ב), "הקורא את המגילה למפרע לא יצא, דכתב נזכרים ונעשים מה עשיה למפרע לא, דמוקפת חומה שקראה בי"ד לא יצאו, אף זכירה דהיא קריאה למפרע לא".

וכן בספר המאורות (ג ע"ב) דן במנהג שאין חוששין בערים שלנו לספק מוקפות חומה לקרות מחמת כן ב' ימים, וז"ל, "כתב הר"מ עיר שהיא ספק אם מוקפת מימות יהושע אם לאו קורין בשני ימים י"ד וט"ו ובליילה, ומברכין על קריאתה לארבעה עשר בלבד, הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם. ונראה לומר לפי הירושלמי דבקריאת ארבעה עשר סגי, דגרסינן התם הכל יוצאין בה בארבעה עשר שהוא זמן קריאתה. והאידנא לא קרו אלא בי"ד. ואפשר לומר דסמכין על הירושלמי בעיירות שהן ספק". וע"ש שכתב עוד טעמים להקל. ומ"מ לא סמך על הירושלמי אלא בעיירות שהן ספק.

וכ"כ גם המאירי (ב ע"א) להדיא, "אע"פ שהקלו באותן הזמנים לכפרים להקדים ליום הכניסה, מ"מ בני כרכים שקדמו ל"ד לא יצאו וחזרין וקורין, ובני עיירות שלא קראו ב"ד הרי הם בכלל מעוות לא יוכל לתקון, בהדיא אמרו זמנו של זה לא זמנו של זה. ואף על פי שבתלמוד המערב אמרו הכל יוצאין בארבעה עשר, לא נאמר אלא על הספקות". והנה ריהטת הירושלמי דאיירי בכל אופן, אכן כוונת המאירי דלא סמכין על הירושלמי אלא בספיקות, וכ"כ על דברי הירושלמי בשקלים (פ"א), "ומה שנאמר כאן שהכל יוצאין בקריאת ארבעה עשר אפילו כרכים, כבר בארנו שם שאין הלכה כן, אלא שיש להכריע ממנה שעיר המסופקת אם היא מוקפת חומה מימות יהושע אם לאו יוצאה בקריאת ארבעה עשר כמו שביארנו שם".

וכ"ה בטור (סי' תרפח), "וכרך שהוא ספק אם הוקף מימי יהושע אם לאו קורין ב"ד ובט"ו, ולענין ברכה כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מסתברא שיקראו בלא ברכה בשני הימים, ביום ט"ו לא יברכו דשמא אינה מוקפת, וביום י"ד נמי לא דשמא היא מוקפת ועדיין לא הגיע זמנה והוא ברכה לבטלה, וכיון דברכה לא מעכבא למה יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה. והרמב"ם כתב שמברכין ביום י"ד כיון שהוא זמן קריאה לרוב העולם". ומשמע דבכרך שהוא ודאי מוקף הוי ברכה לבטלה לכו"ע.

ועי' גם בשו"ת מהרי"ל (סו"ס קלו), "וכן מאן דקרי מגילה ב"ד ובט"ו כתב הרמב"ם לברך ב"ד כרובה דעלמא, אף על גב דהתם ספק גמור, וט"ו חשיב לדידיה כמו י"ד". ומשמע דנקט דלולי סברת רובא דעלמא הוי ספק גמור וא"א היה לברך ב"ד. (אלא שבעיקר דבריו שם יל"ע ואכ"מ).

ומן האמור נראה, כי כל הראשונים שווים בדבר שכן כרך שקרא ב"ד לא יצא, ודלא כהירושלמי, וצ"ע שהאחרונים שפסקו כהירושלמי לא הזכירו מדברי הראשונים בזה, ועכ"פ הדבר ברור דלכתחילה אין להכנס בספק ברכה לבטלה לדעת כל הראשונים.

ולדעת כל הני ראשונים עולה, דהקוראים ביי"ד בברכה לא יצאו ידי חובתן, וברכותיהם לבטלה, וצריכים לחזור ולקוראה בט"ו בברכותיה. ומי שלא קורא המגילה בט"ו לא יצא כלל ידי חובת מגילה באותה שנה.

אף לסוברים שיוצאים ביי"ד יש מקום למכשולות בכמה אופנים

אמנם, אף להפמ"ג והגר"א והמשנ"ב שפסקו כהירושלמי, שכן כרד שקרא ביי"ד יצא, מ"מ יש אופנים שאף לשיטתם אין יוצאין בקריאת יי"ד³¹.

דהנה במשנ"ב (סי' תרצ ס"ק סא) מבואר דכשחל ט"ו בשבת ובני הכרכים מקדימין לקרות המגילה ביי"ד שהוא ערב שבת, מ"מ חשיב שלא בזמנה, ובעינן עשרה, ולדעת הרי"ף הרמב"ן והרשב"א עשרה הוי לעיכובא, וע"כ פסק שם המשנ"ב דאם אין להם עשרה יקראו בלא ברכה. וא"כ לפי"ז כ"ש הכא שהקריאה ביי"ד לא חשיבא קריאה בזמנה ובעינן עשרה, ונמצא שהשומעים קריאת מגילה שלא בעשרה, (וכמצוי בעיקר בנשים), אזי גם לשיטת האחרונים שפסקו כהירושלמי הם בספק שמא לא יצאו וברכותיהם לבטלה. ואם גם בט"ו לא שמעו קריאת המגילה, הרי שלא קיימו מצות מגילה כלל³².

³¹ והנה גם בעצם דברי הירושלמי ופירושו נשברו קולמוסים רבים בכוונת דבריו ובמסקנתו, ואף במה שנקטו הני אחרונים דמסקנת הירושלמי דבדיעבד יוצאים ביי"ד, ראוי לציין לפירושו של המרכבת המשנה (פ"א ממגילה ה"י) דגם להירושלמי שיוצאים ביי"ד מ"מ לכתחילה חייבים לחזור ולקורא בט"ו. ע"ש. ובצפנת פענח (פ"א מתרומות ד"ה והנה המעין) פירש דאף לירושלמי הקורא ביי"ד מטעם ספק חייב לחזור ולקורא בט"ו. ע"ש.

³² אמנם עצם ההנחה של המשנ"ב דכה"ג חשיב שלא בזמנה אין זה מוסכם (עי' חזו"א סי' קנה סק"ב), וכנראה דפליגי בזה הראשונים, ומ"מ למעשה בודאי לא פלטינן מחשש ברכה לבטלה.

וכמו"כ בן כרך שהיה בעיר בי"ד וקרא בי"ד כדין פרוז בן יומו, וחזר לכרכו בליל ט"ו, שכתבו הראשונים ע"פ הירושלמי שחוזר וקורא בט"ו, ומבואר דבכה"ג אינו יוצא במה שקרא בי"ד כדין פרוז, משום שהם ב' חיובים. ומצוי מאד בבני ישיבות שנמצאים בישיבתם שבערי הפרזות בבוקר יום י"ד, וחוזרים לבתי הוריהם שבכרך ביום י"ד או בליל ט"ו, וכן בזוגות צעירים המתגוררים בכרך ההולכים להוריהם שבערי הפרזות כבר מליל י"ד וחוזרים לביתם בליל ט"ו, שאינם יוצאים במה שקראו המגילה בי"ד בתורת פרוזים, וחייבים לקרוא המגילה שנית בט"ו ובברכה לכו"ע. ואם קוראים שלא בברכה הרי שמבטלים הברכה לחינם.

ועוד נפק"מ מצויה דההולכים לערי הפרזות ביום י"ד לסעודה בבית ההורים וכיו"ב, אם נותרים ללון שם בליל ט"ו וחוזרים לביתם שבכרך רק בבוקר יום ט"ו, הרי שפטורים מכל מצוות פורים באותה שנה, ואם קראו בי"ד בברכה כהרגלם הוי ברכה לבטלה לכו"ע. (וזה לדעת החזו"א דנפטר מכאן ומכאן הוא אף בלא עקר דירתו, אך אם דין זה הוא דווקא בעקר דירתו, אין זה מצוי, אמנם יתכן דבן ישיבה שהולך מהישיבה לביתו ולהיפך חשיב עקר דירתו, וא"כ מאד מצוי דין זה, כגון כשהישיבה בכרך והבחור שוהה בישיבה כל ליל י"ד, ובמשך היום נוסע להוריו שבעיר הפרוזה, ונותר ללון שם אף בלילה שלאחריו).

וכמו כן נפק"מ, דאלו הנמצאים בלוד ביום י"ד, וקוראים ומברכים משום שסומכים על הירושלמי דבן כרך שקרא בי"ד יצא, וביום ט"ו הולכים לירושלים, דעלולים לטעות ולסבור שבהיותם בירושלים חל עליהם חיוב מוקפין ויקראו בט"ו שנית בברכה³³, בו בזמן שכל קריאתם בי"ד היתה אף היא מכח חיוב יום ט"ו, ובכך שהלכו מלוד לירושלים לא חל עליהם שום חיוב חדש, וברכותיהם בט"ו הוו לבטלה.

עוד מכשולות בהנהגת פורים ב' ימים

ומלבד האמור, ישנם עוד מכשולות רבים בקביעת ב' ימים פורים במקום שהוא כרך ודאי ודינו בט"ו.

דהנה לענין קריאת התורה, אם ינהגו כמנהג ערי הספיקות לקרוא ביי"ד ולא בט"ו, הרי שקריאתם ביי"ד הוי ספק ברכה לבטלה [אא"כ חל יי"ד ביום חמישי]³⁴, ובפורים עצמו מבטלים קריה"ת לחינם.

וכמו"כ לענין מתנות לאביונים (או משלוח מנות), אם יקבלו מבני הפרזים ביום יי"ד, לא יצאו הנותנים ידי חובתן, וצריכים להזהר בכך.

ולענין עשיית מלאכה, עלולים לעשות מלאכה בט"ו שהוא יום הפורים העיקרי, ומאידך ביום יי"ד עלול ליגרם להם הפסד במה שלא יעשו מלאכה באותו יום, אף שמן הדין אין בכך כל חשש.

ולענין אמירת על הניסים, אם אומרים ביום יי"ד, לדעת הב"ח והפר"ח (סי' תרג) הוי הפסק וצריך לחזור ולהתפלל, ואף דלא קי"ל הכי, מ"מ לכתחילה לכו"ע אין לאומרו.

³⁴ עי' משנ"ב (סי' תקסו ס"ק יד וס"ק יט), ועי' אריכות בזה בקובץ עץ חיים אלול תשע"ט (עמ' שכ - שכת), שם הובא דאף דדעת המאירי והגנת ורדים דבכל עת אפשר להוציא ס"ת ולקרוא בו בעשרה בברכה. אך בדברי ר"ת בתשובה והריטב"א והרשב"ש מבואר דא"א לברך על קריאה שאינה מתקנת חכמים, וכן נקטו האחרונים וכ"ה סוגיין דעלמא.

ומה שנהגו בכמה מקהילות המוסתערבים לקרוא בס"ת בב' הימים, אפשר דס"ל כהגנת ורדים, ולא קי"ל כן, ומ"מ אף הם לא סמכו על סברא זו רק במקום שיש ספק חיוב, ואין מכך ראייה למקום שהוא ודאי יי"ד או ודאי ט"ו.

ועי' לשון השאילתות (שאילתא סז), "ואסור לכפרים ולעיירות גדולות ולכרכים שאין מוקפין חומה מימות יהושע, לקרוא מגילה ולקרא בספר תורה בויבא עמלק ולהזכיר על הניסים במודים, אלא יום ארביסר בלבד, וכרכין מוקפין חומה מימות יהושע קורין בחמיסר בלבד". והובא בסדר רב עמרם גאון (מהד' מוה"ק עמ' קו) ומחזור ויטרי (סי' רנד) ותוס' רי"ד (ב ע"א), וספר הנייר (הלי מגילה). וכן בארח"ח (פורים אות לב), "אבל לקרות בתורה ולהזכיר על הניסים בתפלה אסור כי אם ביום יי"ד לבדו".

ולענין פורים המשולש, כשחל ט"ו בשבת ומקדימין לקרוא ביום ו', לדעת המשנ"ב דלעיל יש להקפיד על עשרה, ובלא זה אינם יכולים לברך. וכן באותה שנה עליהם להקפיד להיות בכרך בשבת (או להיות בעיר פרוזה כבר מליל י"ד), ואם יצאו בערב שבת מהכרך לשבות בעיר פרוזה, הרי שאינם חייבים כלל במצוות פורים באותה שנה. (וכדלעיל ע"ש).

ולענין אונן, דקי"ל שמותר בבשר ויין, דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים, דדברי קבלה כדברי תורה, מסתברא דאין היתר זה אלא לפרוז בי"ד ולבן כרך בט"ו, ואם ינהגו עיקר הפורים בי"ד עלולים להקל באונן שלא כדין.

ועוד נפק"מ אם נחשיב את הכרך רק כערי הספיקות, לדעת המשנ"ב (סי' תרפ"ח ס"ב בביה"ל) ע"פ הברכ"י דאין דין סמוך ונראה לערי הספיקות, א"כ נפיק מיניה קולא שבמקום שע"פ דין דינם ככרך לכל דבר וענין, ינהגו כעיר פרוזה לגמרי.³⁵

ועוד נפק"מ בזה לדעת הפמ"ג (סי' תרפ"ח מש"ז ס"ק ו) דבן עיר שהיה בעיר בי"ד והלך לעיר המסופקת ליום ט"ו, דפטור מספק ספיקא, שמא הלכה כהרא"ש דאף בכרך פטור כה"ג, ושמא אינה מוקפת חומה. ויש המורים כדעת הפמ"ג.³⁶ נמצא דאם נחשיב את הכרך כערי הספיקות, נפיק מיניה קולא בכה"ג לפוטרו שלא כדין.

³⁵ ויש שרצו לפתור בעיה זו בנידו"ד, ע"י המצאת דין וגדר חדש, דדברי הברכ"י הם רק באופן של עיר שהיא ספק שקול, לא כן בעיר שהיא 'ספק קרוב לודאי' שהיא מוקפת. (אולי כוונתם לחלק בין עיר שהיא ודאי ספק, לבין עיר שיש ספק אם להחשיבה כודאי או כספק). אך לא הביאו כל ראיה לחילוק זה, והדבר צ"ע לתת לעיר דין ספק אף לקולא לברך בי"ד, ומאידיך לענין סמוך ונראה לא יהיה לעיר דין ספק.

³⁶ כן הביא באגרת הפורים בשם הגר"י קרליץ זצ"ל. ולענ"ד צ"ע למאי דקי"ל לעיקר כשיטת רש"י.

העולה מכל האמור לענין לוד

והנה העולה מכל האמור, דחזקת מקומה של העיר לוד שהיא עומדת על מקומה העתיק מקוימת מהוראותיהם של הרמב"ם והכפתור ופרח, ואף מחזקת מכח ראיות רבות וממצאים בשטח.

דעת המנחת יצחק והאור לציון זצ"ל היתה דאם יתברר מקום העיר לוד העתיק יש לקרוא בט"ו בברכה. ולפי דבריהם נראה ברור שכן יש לנהוג לפי הידוע כיום.

דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היתה שאין לשנות מן המנהג, וכבר נתבאר דכנראה הוא סבר שיש מנהג קדום בלוד לקרוא יומיים, וכפי שנראה מדברי הגרימ"ט, מה שנתברר שאינו נכון כלל. גם נתבאר מהכפתור ופרח וממנהג ירושלים האידנא, שאין כל תוקף למנהג שנהגו יומיים מספק אם מתברר שע"פ הדין יש לקרוא רק בט"ו.

נתבאר שלדעת כל הראשונים בן כרך הקורא בי"ד לא יצא וברכותיו לבטלה, וזאת מלבד חששות רבות ומכשולים העלולים לצאת מהנהגה לקרוא ב' ימים במקום שע"פ הדין יש לקרוא רק ביום ט"ו.